

Miks lapsest saab narkomaan ja kurjategija?

Miks narkomaanist saab kurjategija, on selge – ta vajab oma sõltuvusvalu vaigistamiseks raha, palju ja kiiresti, ükskõik millisel viisil. Raskem on vastata küsimusele, miks noored inimesed, ka lapsed, vajavad mõnuaineid? Kindlasti pole põhjuseks narkodiilerid, kes tekkinud nõudlusele kiiresti reageerides uimasteid pakuvad või see, et lapsed ei tea, kui kahjulikud on need ained tervisele.

Ameerika sotsioloogi Robert Merton järgi kirjutab iga ühiskond oma normidega ette ka nende rikkumise. Igas kultuuris on oma väärtused ja eesmärgid, mis ühiskonnaliikmete käitumist juhivad. Näiteks USA-s on isiklik edu ja rahaline rikkus eesmärk, mille saavutamine on oluline igale ühiskonna liikmele.

Ka tänapäeva Eestis on isiklik edu, kõrge staatus ja selle atribuut – raha – kahtlemata oluline. Meenutagem kas või, millega põhjendas Tartu Ülikooli rektor kalli ametiauto ostmist.

Eesmärkide saavutamiseks on ühiskonnas olemas seaduslikud vahendid – rektoril on näiteks spetsiaalne fond, kust auto ostmiseks raha saadi. Inimesel aitavad isiklikku edu saavutada hea haridus ja töö. Kõrgetele ametnikele annavad võimaluse oma eesmärgini legaalselt jõuda ka teatud seadused, mida nad ise vastu võtavad. Näiteks saavad Tartu abilinnapead oma ametist lahkudes tavakodanikule mõeldama-

Judit Strömpl
Tartu Ülikooli
sotsioloogia teadur

tult suurt rahalist hüvitist täiesti seaduslikul alusel.

Paraku erinevad inimeste võimalused edu ja rikkust saavutada suuresti, paljudel puuduvad sihini jõudmiseks seaduslikud vahendid. Ometi kuulutab demokraatlik ühiskond inimesed ja nende võimalused võrdseks – see ideoloogia annab inimestele usku, et nad on väärtuslikud iseeneses ja neil on õigus saavutada kõike seda, mida teised on saavutanud. Eriti usuvad sellesse lapsed ja noored.

Inimene on see, kelleks teda peetakse

Tegelikus elus on aga teatud rühm inimesi algusest peale kaotajateks määratud. Noorte puhul väidetakse näiteks, et hea haridus on kõigile kättesaadav. Jah, kooli võivad tulla kõik. Ent kaugetki mitte kõigil ei ole šansse õppimiseks edu saavutada. Eelis on neil, kes tulevad kooli hea ettevalmistusega, kes on terved ja tugevad nii vaimselt kui ka füüsiliselt, kel on tugev ja toetav kodu. Sellistele lastele on kool kodu laien-

dus – õpetajad on vanematega sarnased inimesed, sest kuuluvad samasse ühiskonnakihti. Teistele lastele on aga kool võõras maailm, kus kõik on teistsugune ja arusaamatu.

“Inimene on see, kelleks teda peetakse,” väidavad interaktsionistid. Inimese identiteeti määrab suuresti see, millist teavet ta teistelt inimestelt enda kohta saab. Sellest, kuidas suhtuvad lapsesse õpetajad, teiste laste vanemad, klassikaaslased, sõltub suuresti tema tulevik.

Kui teised võtavad ta enda sekka, annab see turvatunde, tekitab usaldust ümbritsevate inimeste vastu. Kui aga laps tunneb, et ta on erinev ja teda ei taheta seetõttu teiste sekka võtta, tunneb ta end võõrana. Ülbe või vägivaldne käitumine on sel juhul tüüpiline kaitsereaktsioon.

Tihti väidetakse, et laste probleemid saavad alguse kodust. See on tõesti nii, kuid probleemid on seotud ka lapseks olemise kui sotsiaalse staatusega. Paraku ei ole laps ühiskonna võrdväärne liige, tal puuduvad selles osalemiseks õigused – need on vanemate või hooldajate kätte usaldatud. See päris pikaks venitatud aeg (18 aastat!) on eluperiood, mil laps sõltub nii materiaalselt, emotsionaalselt kui ka kultuuriliselt täiesti perekonnast. Ent see on ka aeg, mil ta peab vastutama otsustuste eest, mida tema eest teevad teised inimesed.

Laps vajab nii karmi kui ka hoolitsevat kätt, kuid ennekõike vajab ta, et teda peetaks täisväärtuslikuks inimeseks, võrdseks partneriks. Noor inimene ootab küll täiskasvanu juhatust, kuid ta peab saama ise valikuid teha ja nende eest vastutada. Riigi ülesanne on tagada, et eneseteostuseks ja ühiskonnas oluliseks peetud eesmärkide saavutamiseks oleks võimalik kasutada legaalseid vahendeid. Muidu ei jäägi noorel inimesel muud üle, kui põgeneda narkouima, milles viibides võib end trendikalt targaks, ilusaks ja mõju-kaks pidada.

Hirm mõjutab seadusekuulekaid, mitte autsaidereid

Ent mida teha lastega, kes on juba “teisele poolele” sattunud? Kui tahame neid tagasi, tuleb ühiskond neile sallivalt avada. Eestis on inimesi, kuigi mitte eriti palju, kes juba selles suunas tegutsevad. Toetagem neid, kes töötavad tugikeskustes, turvakodudes, ennetuskeskustes. Hukkamõistu asemel vajavad toetust ka pered, kes ise laste kasvatamisega toime ei tule.

Karistus ei kõrvalda põhjust. Hirm karistatut saada mõjub eelkõige seadusekuulekatele inimestele, kes kardavad, et nad visatakse ühiskonnast välja. Kui inimene niikuinii ühiskonda ei kuulu või tema sidemed sellega on happed, ei ole tema eraldamisest kasu loota.